

Д. Орлик*аспірант Національної академії прокуратури України*

ПРОКУРОР ЯК СУБ'ЄКТ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ

Прийняття Верховною Радою України КПК значно змінило процедуру розслідування кримінальних правопорушень, суттєво наблизивши її механізм до міжнародних стандартів та втіливши у ньому найбільш важливі міжнародні норми і принципи забезпечення прав людини. Зокрема, змінилась роль прокурора у кримінальному провадженні як під час здійснення досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Перетворення «епізодичного» прокурорського нагляду за законністю проведення досудового розслідування у процесуальне керівництво та чітке визначення прокурора як сторони обвинувачення потребує детального вивчення процесу доказування обставин вчинених протиправних діянь на всіх стадіях кримінального процесу.

Питання діяльності прокурора в умовах дії КПК досліджувались у працях М. Руденка, Ю. Гришина, В. Коржа, Д. Мірковця, О. Толочка, В. Юрчишина, В. Бабкової, В. Гринюка. Водночас питання використання наданих прокурору повноважень щодо збирання та використання доказів потребує поглибленого вивчення з огляду на відсутність єдиної точки зору на використання повноважень прокурора як процесуального керівника.

Метою цієї статті є вивчення теоретичних аспектів діяльності прокурора під час збирання доказів у кримінальному провадженні, а також розмежування такої діяльності за окремими категоріями.

Запровадження інституту процесуального керівництва суттєво змінило підхід до діяльності прокурора на стадії досудового розслідування. Так, аналізуючи норми КПК, можна дійти висновку, що слідчий перебуває у залежності від прокурора та слідчого судді, які здійснюють різні форми контролю (нагляду) за його процесуальною діяльністю. Ураховуючи таке процесуальне становище слідчого у досудовому розслідуванні, законодавець переніс центр відповідальності за результати досудового розслідування кримінального правопорушення на прокурора, зобов'язавши його забезпечити швидке, повне і неупереджене розслідування правопорушення.

З метою успішного виконання таких обов'язків прокурора, який здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, наділено правом процесуального керівництва досудовим розслідуванням, крім цього, у кримінальний процес запроваджено принципи «незмінності прокурора» та «самостійності прокурора» (частини 1, 2 ст. 36, ч. 2 ст. 37 КПК). Відтепер жодне з основних рішень слідчого у кримінальному провадженні без затвердження його прокурором не набуває юридичної сили.

За таких обставин істотно зросла роль прокурора під час здійснення досудового розслідування: колишній епізодичний, вибірковий нагляд перетворюється на процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [2, с. 35].

У юридичній науці існує велика кількість думок щодо сутності процесуального керівництва та його визначення, проте в межах статті нами буде наведено лише те визначення, яке, на думку автора, є найбільш прийнятним.

Отже, слід погодитись із позицією В. Юрчишина, що прокурор у досудовому розслідуванні має самостійну функцію, що йменується процесуальним керівництвом під час досудового розслідування кримінального правопорушення [3, с. 179].

Таким чином, процесуальне керівництво є самостійним напрямом діяльності прокурора у кримінальному провадженні, спрямованим на забезпечення швидкого, повного, законного та всебічного досудового розслідування. За таких умов важливе місце посідає діяльність прокурора щодо збирання, дослідження доказів та надання їм належної оцінки.

Основою всієї кримінальної процесуальної діяльності, спрямованої на вирішення кримінально-правового спору між сторонами, є забезпечення доведеності обвинувачення — твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунутого у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку.

Єдиним засобом досягнення цілей кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК [1, с. 3], є дотримання належної процедури доказування з метою отримання достовірної інформації щодо події кримінального правопорушення чи пов'язаних із нею обставин, яка може бути використана на підтвердження винуватості або невинуватості особи у вчиненні цього правопорушення.

Доказування — це врегульована кримінальним процесуальним законом діяльність слідчого, прокурора, інших уповноважених органів чи осіб по збиранню, дослідженню, перевірці та оцінці доказів, доведенні перед слідчим суддею, судом їх переконливості з метою встановлення об'єктивної істини та обґрунтування встановлених фактичних обставин, що мають значення для кримінального провадження, на підставі яких забезпечується прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [4, с. 82].

КПК, на відміну від його попередника — КПК 1960 р., не містить визначення предмета доказування. Логічні наслідки зробленого під час досудово-

го розслідування припущення щодо певної обставини розслідуваного правопорушення відображаються в питаннях, які підлягають з'ясуванню.

Згідно зі ст. 91 КПК у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- 2) винуватість особи у вчиненні цього правопорушення (форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення);
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Розмежувавши процесуальні функції сторін, що діють на засадах змагальності, та визначивши роль суду як неупередженого арбітра у їх правовому спорі, закон наділив сторони обвинувачення і захисту широким колом прав, зробивши їх таким чином активними суб'єктами доказування, що користуються рівними можливостями переконати суд у правильності своєї позиції.

Обов'язок доказування та вжиття всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення і особи, яка його вчинила, покладається на слідчого та прокурора.

Переорієнтування діяльності прокурора під час досудового розслідування з погляду на збирання доказів «зі сторони» на безпосередню участь у процесі проведення досудового розслідування значно підвищує роль прокурора у забезпеченні доведеності вини особи поза межами розумного сумніву.

Зважаючи на те, що саме процесуальний прокурор вирішує питання наявності достатніх доказів для повідомлення особі про підозру у кримінальному провадженні, направлення обвинувального акта або клопотання для розгляду суду, вчинення інших процесуальних дій, прокурора наділено широким колом повноважень щодо збирання доказів у кримінальному провадженні. Вважаємо, що такий підхід законодавця до визначення повноважень прокурора у кримінальному провадженні є обґрунтованим, оскільки прокурору надано можливість із самого початку досудового розслідування забезпечувати обґрунтовану та законну позицію під час судового розгляду кримінального провадження, доводячи свої переконання щодо винності обвинуваченого.

На думку автора, повноваження прокурора щодо збирання доказів варто поділити за функціональним принципом на три категорії: координуючу, безпосередню, наглядову.

Координуюча діяльність прокурора полягає у визначенні напряму проведення досудового розслідування, встановленні межі збирання доказів у кримінальному провадженні, спрямуванні діяльності слідчих та оперативних підрозділів на встановлення всіх необхідних обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, для прийняття законного та обґрунтованого рішення.

З метою виконання координуючої ролі прокурор надає вказівки слідчим підрозділам та доручення оперативним підрозділам на проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначена діяльність є універсальною та використовується прокурором у кожному кримінальному провадженні.

Шляхом використання координуючих повноважень процесуальний керівник визначає коло обставин, які підлягають доказуванню у конкретному кримінальному провадженні, визначає виконавців окремих процесуальних дій, забезпечує швидке та повне збирання усіх необхідних доказів у кримінальному провадженні.

Щодо визначення меж доказування у кримінальному провадженні варто пам'ятати, що з огляду на пошуковий, дослідницький характер процесуальної діяльності суб'єктів доказування на кожній із цих стадій вони фактично можуть і не збігатися.

Межі доказування під час досудового розслідування та в судовому провадженні можуть не збігатися внаслідок:

- 1) необхідності перевірки на стадії судового розгляду нових версій;
- 2) неоднакового визначення предмета доказування;
- 3) різниці в оцінці належності, допустимості, достовірності та достатності доказів тощо.

До безпосередньої діяльності зі збирання доказів, на нашу думку, варто віднести передбачене п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК право прокурора особисто проводити слідчі (розшукові) дії та приймати процесуальні рішення, а також підтримувати державне обвинувачення в суді.

Вважаємо, що такий різновид доказування використовується прокурором під час здійснення досудового розслідування щодо найбільш складних злочинів. Так, наприклад, прокурором може бути проведено додатковий допит підозрюваного, який дає неправдиві свідчення з метою протидії досудовому розслідуванню та ухилення від кримінальної відповідальності. Безпосередня участь прокурора у проведенні слідчих (розшукових) дій дозволяє забезпечити належну перевірку тих обставин вчинення кримінального правопорушення, які вірогідно будуть предметом суперечок під час судового розгляду.

Слід також пам'ятати, що за встановленою КПК процедурою під час судового розгляду можуть формуватися нові докази, які за своїм змістом можуть і не збігатися з доказами, отриманими під час досудового розслідування. У таких випадках прокурор повинен оперативно оцінювати ці докази

та надавати їм належну правову оцінку, висловлювати суду свою позицію щодо можливості використання цих доказів або спростовувати надані під час судового розгляду докази.

Наглядова діяльність прокурора щодо збирання доказів полягає у забезпеченні законності збирання доказів слідчими та оперативними підрозділами. До такої діяльності можна віднести погодження клопотань слідчого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ до речей і документів, арешт тощо), погодження клопотань слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також вивчення шляхів отримання доказів, перевірку таких доказів на достатність, належність та допустимість, проведення перевірок належного зберігання речових доказів тощо.

Окремо слід зупинитись на перевірці вже зібраних доказів на належність та допустимість. Процес збирання доказів постійно супроводжується їх перевіркою. Перевірці підлягають як фактичні дані, так і їх джерела; як кожний доказ окремо, так і їх сукупність. Перевірка проводиться з метою підтвердження доказу чи його спростування (встановлення належності доказів, їх достовірності та допустимості). Якщо у більшості випадків належність і допустимість доказів очевидні майже одразу і будь-якої особливої перевірки не потребують, то з'ясування питання достовірності залежить від певної сукупності доказів і може бути обмежене їх недостатньою кількістю.

Перевірка доказів тісно переплітається з їх оцінкою. Наприклад, слідчий під час перевірки доказу отримує нові докази, потім порівнює їх між собою. Якщо первинний доказ буде підтверджений недостатньо або певні суперечності між доказами не будуть усунуті, виникає необхідність отримати нові докази.

Також прокурор вивчає процесуальні рішення слідчого в частині відповідності висновків, зроблених під час прийняття таких рішень, доказам, зібраним під час проведення досудового розслідування. Усі висновки, сформульовані офіційно, мають бути зрозумілими для всіх учасників кримінального провадження, а також для суб'єктів, що здійснюють відомчий контроль та прокурорський нагляд за додержанням законів у кримінальному провадженні. Крім цього, позиція слідчого, викладена у рішенні, має бути обґрунтована доказами таким чином, щоб ні в кого не виникало сумнівів у її правильності.

Таким чином, із запровадженням КПК центр відповідальності за проведення швидкого та повного досудового розслідування перекладено на прокурора як процесуального керівника. З метою належного виконання функціональних обов'язків прокурору надано широке коло повноважень, зокрема щодо збирання доказів у конкретному кримінальному провадженні. З огляду на це діяльність прокурора щодо збирання доказів варто розділити на три категорії: координуючу, безпосередню та наглядову.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
2. Руденко М. О. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України // Вісник прокуратури. — 2014. — № 2. — С. 33–42.
3. Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці : моногр. / В. М. Юрчишин. — Чернівці, 2012. — 230 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / заг. ред. Ю. С. Шемшученко. — К., 2001. — Т. 6. — 320 с.

Орлик Д. Прокурор як суб'єкт збирання доказів

Анотація. У статті досліджено теоретичні аспекти діяльності прокурора під час збирання доказів у кримінальному провадженні. Розглянуто практичне використання повноважень прокурора як суб'єкта збирання доказів та проведено диференціацію таких повноважень.

Ключові слова: прокуратура, докази, доказування, нагляд, законність.

Орлик Д. Прокурор как субъект сбора доказательств

Аннотация. В статье исследованы теоретические аспекты деятельности прокурора во время сбора доказательств в уголовном производстве. Рассмотрено практическое использование полномочий прокурора как субъекта сбора доказательств и проведена дифференциация таких полномочий.

Ключевые слова: прокуратура, доказательства, доказывание, надзор, законность.

Orlyk D. Prosecutor as a Subject of Collection of Evidence

Summary. This article researches theoretical aspects in activity of public prosecutor when collecting evidence in criminal proceeding. It is discovered practical use of powers of public prosecutor in the capacity of a subject of collection of evidence as well as it is performed differentiation of such powers.

Key words: public prosecution office, facts of evidence, averment, surveillance, legality.